

Cílená opatření v oblasti systémové podpory dětského duševního zdraví

Problematika podpory well-beingu dětí, žákyň a žáků a studentek a studentů (dále jen „žáci“¹) patří mezi důležitá témata současnosti, a to i v rámci nastavování vzdělávacích politik a řízení vzdělávací soustavy České republiky. Do této oblasti je možné řadit jak podporu duševního zdraví či celkové resilience žáků s ohledem na dynamicky se proměňující svět a dopady těchto změn, tak podporu fyzického zdraví a tělesné zdatnosti nebo proměny v oblasti výživové politiky státu a školního stravování.

Témata související s ambicí zvýšit rozsah pohybových aktivit žáků během celého školního dne, a snížit tak negativní vlivy nedostatku pohybu na zdraví, pokrývá Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (dále i „MŠMT“) v rámci Plánu podpory pohybu dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních a státní politiky školního a vysokoškolského sportu na období 2024-2028, který v březnu 2024 schválila vláda ČR. Proměna školního stravování je pak řešena prostřednictvím četných aktivit koordinovaných ze strany Ministerstva zdravotnictví, včetně změny spotřebního koše či metodických aktivit podporujících formování zdravého životního stylu i prostřednictvím školních jídelen.

Jakkoli má pravidelný a častý pohyb jednoznačně pozitivní vliv i na udržení zdraví duševního, je zřejmé, že oblast podpory duševního zdraví žáků si jednoznačně zaslouží samostatné a důsledné intervence.

Podpora duševního zdraví žáků není pro MŠMT novým tématem, protože již nějaký čas klade resort na toto téma výrazný akcent. Lze zmínit opatření Strategie vzdělávací politiky ČR 2030+ a úsilí resortu o rozvoj školních poradenských pracovišť a zajištění systémového financování podpůrných pedagogických pozic ve školách, podporu rozšíření sítě středisek výchovné péče a rozšíření nabízených služeb o mobilní multidisciplinární týmy dětského duševního zdraví, záměry orientující se na kvalitativní proměnu systému ústavní a ochranné výchovy s posílením preventivních služeb a podporu prarodinných služeb ve spolupráci s Ministerstvem práce a sociálních věcí, cílenou podporu nespécifické primární prevence formou rozšíření dotačního titulu na podporu primární prevence nebo podporu well-beingu na vysokých školách.

MŠMT průběžně začleňuje problematiku well-beingu do svých koncepčních materiálů, podporuje rozvoj bezpečného, zdravého a přátelského prostředí ve školách především z pohledu duševního a fyzického zdraví a celkové pohody žáků i pedagogů, koncepčně podporuje rozvoj preventivních aktivit ve školách, především v oblasti sebezoroje, duševního zdraví a prevence šikany, podporuje přístup žáků a pedagogů k rané intervenci a možnostem podpory v případě zhoršeného duševního zdraví nebo začleňuje problematiku well-beingu v rámci procesu revizí Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání (a další návazné RVP). Stejně tak MŠMT v uplynulém období nastavilo dotační nástroje pro podporu řešení těchto témat, a to jak v rámci Operačního programu Jan Amos Komenský (šablony, akční plánování v území – MAP, akční plánování v území – IDZ, podpora pregraduální přípravy budoucích učitelů), tak v rámci národních zdrojů (výzva v oblasti primární prevence a podpory duševního zdraví).

Tématům souvisejícím s podporou duševního zdraví i celkového well-beingu se již delší dobu věnuje také Česká školní inspekce, a to jak v rámci svých hodnoticích a podpůrných aktivit přímo v konkrétních školách, tak v rámci redakce tematických zpráv a sekundárních analýz zdůrazňujících význam tohoto

¹ Poznámka k základním používaným pojmům:

V zájmu přesnosti a srozumitelnosti českým čtenářům upřednostňuje dokument pojmy ukotvené vnitrostátní legislativou a terminologií ve shodě a dle vysvětlení Strategie 2030+. Zároveň obecně používá terminologii v rodě mužském, avšak v celém textu se rozumí současně i rod ženský, např. učitel i učitelka (případně učitelé a učitelky), žák i žákyně (případně žáci i žákyně) apod.

tématu i možnosti jeho podpory. Mnoho aktivit v oblasti podpory duševního zdraví realizuje také Národní pedagogický institut ČR, zejména v oblasti sdílení příkladů dobré praxe a cíleně zaměřených vzdělávacích aktivit v rámci dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků.

Řešení v oblasti podpory duševního zdraví dětí a žáků se dotýkají působnosti a činnosti různých oborů veřejných služeb. Školství má v této oblasti zásadní místo, neboť školské zařízení a škola (dále jen „škola“) představuje instituci a prostor, ve kterém dítě prožívá významnou část života. Už samotné klima školy je tak významným faktorem, který se dětského duševního zdraví dotýká. S ohledem na aktuální data a mezinárodní srovnání je zřejmé, v tomto směru je potřeba dosahovat zlepšení; ve srovnání všech zemí OECD čeští žáci chodí do školy v průměru nejméně rádi a necítí se ve školním prostředí dobře². Tato nechuť je často doprovázena rizikovým chováním, včetně špatných vztahů mezi spolužáky, přestupků vůči školnímu řádu, šikany a kyberšikany. Nedostatečná péče o psychohygienu a nedostatek prevence duševních obtíží dále zhoršuje situaci, přičemž mnoho žáků pocituje úzkosti spojené se školou.

Prevence rizikového chování a posílení osobnostních a sociálních dovedností žáků

Pro účinné řešení zmíněných problémů je potřeba posílit osobnostní a sociální kompetence žáků a vytvořit adekvátní podmínky pro jejich rozvoj ve školním prostředí. V rámci tohoto akčního plánu podpory dětského duševního zdraví a well-beingu reflektuje MŠMT potřebu zaměřit se ještě výrazněji na posílení osobnostních a sociálních dovedností žáků prostřednictvím výchovně vzdělávacího procesu, včetně práce školního poradenského pracoviště a celého pedagogického sboru a prevenci rizikového chování.

V rámci dokumentu je pracováno s pojmem well-being, který vychází z definic:

- Světové zdravotnické organizace (WHO), která well-being definuje jako „stav životní pohody, v níž každý jedinec realizuje svůj vlastní potenciál, dokáže se vyrovnat s běžnými stresy života, dovede pracovat produktivně a užitečně a je schopen přispět k rozvoji své komunity“.
- A dále podle Partnerství pro vzdělávání 2030+ jako stav, ve kterém můžeme v podporujícím a podnětném prostředí plně rozvíjet svůj fyzický, kognitivní, emocionální, sociální a duchovní potenciál a žít spolu s ostatními plnohodnotný a spokojený život.

² Zjištění z mezinárodních šetření TIMSS (poslední vlna proběhla v ČR v roce 2020), PIRLS (poslední vlna proběhla v ČR v roce 2016) a PISA (poslední vlna v ČR v roce 2018), která v ČR realizuje a garantuje Česká školní inspekce. Výsledky dostupné na www.csicr.cz

MŠMT předkládá vybraná cílená opatření, která budou dále podporovat duševní zdraví a celkovou pohodu dětí a žáků. Cílem resortu je pomoci vytvořit takové prostředí, ve kterém se žáci cítí dobře a jsou schopni dosahovat svého maximálního potenciálu v učení a osobním rozvoji. Opatření jsou navázána na Strategii vzdělávací politiky ČR do roku 2030+ a Dlouhodobý záměr vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy České republiky 2023–2027, zejména na průřezovou prioritu *Well-being, duševní zdraví, bezpečné prostředí a podpora pohybových aktivit*, která vymezuje strategické kroky MŠMT na uvedené 4leté období s doplněním doporučení pro zřizovatele i školy. Navržená cílená opatření jsou rovněž plně v souladu s tematickou částí dlouhodobého záměru orientující se na prevenci rizikového chování a náhradní výchovné péče.

S ohledem na výše uvedené je MŠMT připraveno věnovat se v následujícím období několika vzájemně provázaným aktivitám, jejichž dopady mají výrazný potenciál k podpoře duševního zdraví žáků úspěšně přispět.

Opatření MŠMT pro školní rok 2024/2025:

1. Zahájení implementace podpůrných pedagogických pozic (školní psycholog, školní speciální pedagog) v základních školách běžného vzdělávacího proudu a nastavení systémových a jednotných pravidel jejich fungování.

- MŠMT předloží vládě ČR k projednání nezbytné legislativní změny vztahující se k systémovému nastavení financování služeb školního psychologa a speciálního pedagoga v základních školách běžného vzdělávacího proudu, která budou v po projednání a schválení legislativní změny budou do škol zaváděna postupně v návazných školních letech. Tito odborní pracovníci se budou významně podílet na zajištění kvality inkluzivního (společného) vzdělávání a ve spolupráci se školskými poradenskými zařízeními (dále jen „ŠPZ“) a dalšími subjekty budou zajišťovat poskytování poradenských služeb dětem, žákům a jejich zákonným zástupcům a metodickou podporu pedagogickým pracovníkům. Zavedení systémových pravidel pozitivně posílí inkluzivní vzdělávání, bude mít pozitivní dopad na wellbeing žáků a přispěje ke zdravému socio-emočnímu klimatu školy.

2. Zajištění navýšení kapacit studijních programů psychologie a speciální pedagogiky

- V souvislosti s nastavením systémového zavedení podpůrných pedagogických pozic v základních školách je nutné zajistit personální kapacity těchto odborníků. MŠMT zajistí jednání s vysokými školami o možnostech finanční podpory navýšení kapacit studijních programů psychologie a speciální pedagogika.

3. Příprava standardu školního poradenského pracoviště (ŠPP) obsahující popis činností a související úprava vyhlášek č. 72/2005 Sb. a č. 27/2016 Sb. v návaznosti na novelu školského zákona zavádějící systémové financování školních poradenských pracovníků a s ním související úpravy v poradenském systému.

- Půjde o vymezení obsahu služeb, které má ŠPP zajišťovat včetně přípravy návrhu obsahu činností spadajících do sociální práce ve školách (inspiraci pro definování obsahu sociální práce ve školách lze získat z výstupů projektů Právo na dětství realizovaného MPSV,

projektu podpory škol ve strukturálně postižených regionech NPO, projektu Signály realizovaného organizací SOFA a výstupů projektu Asociace školních sociálních pedagogů). Jednání s MPSV o možnostech financování školní sociální práce již probíhají a budou pokračovat.

4. Úprava metodických doporučení k primární prevenci

- Na webu MŠMT jsou zveřejněna a budou doplněna a aktualizována metodická doporučení ve vazbě na posílení nespécifické primární prevence v souladu s tříúrovňovým systémem podpory a zakotvením postupů včasné identifikaci ohrožených dětí dle karty identifikace ohroženého dítěte³. Viz. <https://msmt.gov.cz/vzdelavani/socialni-programy/metodicke-dokumenty-doporuzeni-a-pokyny> a metodický portál MŠMT www.edu.cz.

5. Vytvoření návrhu monitoringu šikany ve školách a školských zařízeních.

- V současné době mají školy povinnost zaznamenávat úrazy žáků⁴, nicméně obdobná povinnost není stanovena pro šikanu, která není dosud v právním řádu definována a která může být i důvodem psychických obtíží žáků ve škole a v krajním případě může vést až k suicidálnímu jednání. Ze zákona mají školy povinnost v případě výskytu šikany mezi žáky oznámit tuto skutečnost rodičům, což je uvedeno i v Metodickém pokynu ministryně školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikany ve školách a školských zařízeních (č.j. MSMT-21149/2016), nicméně není zavedena povinnost hlásit výskyt tohoto jevu, například prostřednictvím systému SEPA.
- MŠMT připraví návrh monitoringu šikany, posoudí nezbytnost právní úpravy šikany.. V souladu s ustanovením § 29 zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů, jsou školy a školská zařízení povinny zajišťovat bezpečnost a ochranu zdraví dětí, žáků a studentů v průběhu všech vzdělávacích a souvisejících aktivit a současně vytvářet podmínky pro jejich zdravý vývoj a pro předcházení vzniku rizikového chování. Z tohoto důvodu pedagog musí šikanování mezi žáky neprodleně řešit a každé jeho oběti poskytnout okamžitou pomoc.

6. Navázání spolupráce s Policejním prezidiem ČR ohledně sdílení anonymizovaných dat o výskytu sebevražedného jednání žáků.

- MŠMT iniciuje a zajistí dohodu o nastavení systému průběžného sledování a vyhodnocování dat o dokonaných sebevraždách i pokusech zaznamenaných Policií ČR.

³ Dostupné na <https://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/karta-k-identifikaci-spatneho-zachazeni-s-detmi>

⁴ Jedná se však pouze o podmnožinu úrazů, jejichž důsledkem je alespoň 2denní absence žáka ve škole (Vyhláška č. 64/2005 Sb.).

Opatření MŠMT do roku 2027:

1. Podpora a posílení nespecifické primární prevence

- Dojde k vytvoření modelového minimálního preventivního programu školy s tříúrovňovým modelem podpory, který bude akcentovat základní úroveň podpory – nespecifickou prevenci rizikového chování se zaměřením na rozvoj socio-emočních dovedností žáků a modelového školního řádu, který bude vycházet z výzkumně ověřených přístupů k řešení náročného chování žáků. Proběhne také úprava standardu programu pro specializační studium metodika primární prevence a zavedení systémových programů pro učitele a metodiky prevence v rámci programů NPI ČR.

2. Posílení institutu třídnických hodin.

- Jedná se zejména o metodickou podporu třídních učitelů a umožnění využívání disponibilní dotace hodin k pravidelné realizaci třídnických hodin na týdenní/čtrnáctidenní bázi bez nutnosti hodnocení žáků v rámci těchto hodin (jako předmětu). Zavedení vzdělávání pro třídní učitele (jak na úrovni pregraduální, tak na úrovni DVPP) napomůže vytvoření otevřeného a přátelského klimatu třídy/ školy.

3. Zakotvení osobnostně-sociální výchovy a podpory well-beingu v revidovaném RVP ZV

- Školy v rámci podpory kurikulární práce dostanou od MŠMT vzorové ŠVP a podporu pro efektivní realizaci osobnostně-sociální výchovy a podpory well-beingu na prvním i druhém stupni ZŠ, a to včetně stanovení odpovídajících očekávaných výsledků učení a vyčlenění adekvátního času pro její realizaci.

4. Podpora zavedení a zakotvení pravidelných intervizních setkání pro pedagogické sbory a intervizních a supervizních pro školní poradenská pracoviště (ŠPP)

- MŠMT připraví ve spolupráci s odborníky návrh zavedení intervizních setkání pro pedagogické sbory a supervizí a intervizí pro školní poradenská pracoviště. Cílem je vytvoření možných variant podpory pedagogických pracovníků škol a jeho možností k zavedení do praxe.

5. Posílení role středisek výchovné péče a redesign jejich služeb

- Resort cílí na začlenění středisek výchovné péče do systému škol a školských poradenských zařízení a redesign služeb SVP po vzoru mobilních multidisciplinárních týmů dětského duševního zdraví s důrazem na posilování kompetencí pracovníků škol a školských zařízení v práci s žáky s náročným chováním

6. Rozšíření mobilních multidisciplinárních týmů dětského duševního zdraví

- Záměrem je do všech krajů ČR zřídit mobilní multidisciplinární týmy ve vybraných střediscích výchovné péče. Cílem je pomoci pracovníkům škol při řešení situací a posilovat jejich kompetence v práci s dětmi a žáky s náročným chováním.

7. Podpora vzniku a dlouhodobé udržitelnosti 1-3 krizových intervenčních týmů u vybraných středisek výchovné péče.

- V současné době je krizová intervence zajišťována speciálně vzdělanými odborníky, především psychology a speciálními pedagogy, a poskytují ji vybraná ŠPZ. Pro systémové řešení chce MŠMT ukotvit tyto týmy pod vybranými středisky výchovné péče, neboť se jedná o školské zařízení.
- Cílem je zavést krizové intervenční týmy, které budou schopny do 36 h dorazit do školy zasažené krizovou situací/ neštěstím (jako je např. úmrtí, sebevražda, zabití, vražda, teroristický čin, přírodní katastrofa, závažná šikana apod.) a poskytnout celé školní komunitě komplexní krizové služby a provést školu procesem zvládání krize a vyrovnávání se s jejími následky.

8. Proškolení všech pracovníků zařízení ústavní a ochranné výchovy zřizovaných MŠMT v trauma respektujícím přístupu a krizové intervenci, včetně zajištění podpory pravidelné supervize pro tyto pracovníky.

Všechna výše uvedená opatření a navržené aktivity jsou průběžně konzultovány s relevantními oborovými partnery jak v rámci vládního sektoru, tak s partnery působícími v nevládních neziskových organizacích, na vysokých školách i v přímé pedagogické praxi. Tyto konzultace budou pokračovat po celou dobu přípravy i realizace navržených opatření a aktivit a podle vývoje odborné diskuse budou případně opatření modifikována či korigována.